

ԱԹՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ.

(Շ-Բ--Լ-Ի--Բ-Լ, Ա-Բ--Դ Բ. Գ.)

ԺԼ.**ՄԲԵՐՈՐԳԱՄԱՆ ՄԲՈՒՎ ՀԱՅՈՑ.**

Հայաստանեայց աթոռոյն անկախութիւնը և ազատութիւնը, այսինքն եկեղեցական օրինօք ինքնագլուխ աթոռ մը լինելը և իւր վրայ ուրիշ գերագոյն աթոռ չճանաչելը իբր պատմական ստուգութիւն հաստատեցինք, թէ ծագման պարագաները և եկեղեցական կանոնները ուղղակի հետախուզելով, և թէ հակառակ կարծիքները քննադատութեան ենթարկելով իրենց փաստերովը մէկտեղ և մի առ մի ցրելով: Մեր նպատակին հասած կրնամք ըսուիլ, և այս կէտին մեր խօսքը փակել, սակայն պատեհ առիթ կըթուի մեզ որ երբ Հայաստանեայց աթոռոյն անկախութիւնը ընդդէմ արտաքիններու կըպաշտպանեմք, փութամք ընդդէմ ներքնոց ալ պաշտպանել զայն, և իւր նուիրապետական գրութեան և կանոնաց կէտերը պարզաբանել: Զայդ ահա կըձեռնարկեմք ընել որչափ հնար է համառօտ կերպով:

Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ հայրապետական կամ պատրիարքական կամ կաթողիկոսական գերագոյն և ինքնագլուխ աթոռն էր և այսօր է ի Ս. Էջմիածին, և կըգահակալէ ի նմին Տ. Տ. Մակար Առաջին Աստուածարեալ Կաթողիկոս ամենայն Հայոց և Մայրագոյն Պատրիարք: Աթոռոյն իշխանութիւնը կըտարածուի ամենայն Հայոց վրայ, ուր ուրեք որ գտնուին, և չպարփակուիր ինչպէս ի սկզբան եկեղեցւոյ՝ միայն Մեծ Հայոց և յարակից աշխարհաց վրայ: Այդ փոփոխութիւնը Հայաստանեայց եկեղեցին չմոծեց, այլ ամենայն ազգք քրիստոնէից համաձայնութեամբ և փոփոխ հաճութեամբ ընդունած են այդ կանոնը, և այժմ իւրաքանչիւր ոք չարգիլեր որ միւսոյն աթոռոյ վրայ և միւսոյն աթոռոյ անուամբ ուրիշ ազգեր ալ յատուկ եպիսկոպոսութիւններ ունենան: Միսից և դաւանութեանց տարբերութիւնը այնչափ շատցած է որ այժմ վեց եօթը եկեղեցականք կան որք հաւասար կերպով զանձինս պատրիարք Անտիոքայ կը կոչեն, նոյնչափ և գուցէ առաւել են Բերիոյ ե-

պէսկոպոստները, և ըստ այսմ ուրիշ շատ օրինակներ կրնայիք յառաջ բերել: Համաձայնութեամբ և փոփոխ հաճութեամբ ըսինք, բայց գուցէ լաւագոյն լինէր ըսել տարաձայնութեամբ և փոփոխ հակառակութեամբ, զի նոյն աթոռոյ վրայ քանի մի եպիսկոպոսաց միանգամայն նստելը կըցուցնէ թէ մեծ և ծանր բաժանումներ կը հերձեն և կը զատեն քրիստոնեայ ազգերը, որք չեն կարող իրարու հետ հոգեւոր հաղորդակցութիւն պահել և սիրով ապրել յանուն Քրիստոսի:

Դժբաղդարար նաեւ միւսնոյն ազգ և եկեղեցի դարադէպ բաժանումներ ունեցած է և ունի իւր մէջ, և մեր մէջ ալ կայ կաթողիկոսական աթոռոց բաժանում մը, և երկուց մասնաւոր կաթողիկոսութեանց գոյւթիւնն ի Սիս և յԱղթամար տարբեր դատաստաններու տեղի տուած է և կուտայ: Ոչ կաթողիկոս անունն է մեղադրելի ինքն ըստ ինքեան և ոչ եկեղեցական ապօրինականութի մը սովորականէն աւելի իրաւասութիւն վայելելն: Ի սկզբան յայտարարեցինք թէ եկեղեցւոյ մէջ պարզ եպիսկոպոսի և պապիարք կաթողիկոսի մէջ տեղ ուրիշ աստիճաններ ալ կան թէ ընդհանուր եկեղեցւոյ մէջ և թէ մեր եկեղեցւոյ մէջ:

Սոյ և Աղթամարայ աթոռներուն ծագումը և սկզբնաւորութիւնը պատմութեան մէջ յայտնի է: Հալածանաց և շփոթութեանց դարերուն մէջ օրինաւոր կաթողիկոսաց այդ քաղաքներուն մէջ նստելը առիթ տուաւ նոյն տեղերը հակառակաթոռ կաթողիկոսներուն նստելուն. Դաւիթ Թոռնիկեան կաթողիկոս հռչակեցաւ յԱղթամար ի 1113, և Գրիգոր Մուսաբէկեան բաժանեալ կաթողիկոս եղաւ ի Սիս ի 1441: Մեր նախնային չէ այդ աթոռոց բաժանման պատմական և իրաւաբանական խնդիրը շուտաբանել և քննադատել, զի այլ ևս էջմիածնի մեծ աթոռոյն և այդ մասնաւոր աթոռոց մէջ խնդիր տէտք չէ լինի, քանի որ պաշտօնապէս Աղթամարայ և Սոյ կաթողիկոսութեանք յանձն առին նախամեծար Գահուն և ամենայն Հայոց աթոռոյն գլխաւորութիւնը ճանաչել, և Հայաստանեայց Ա. եկեղեցւոյ միութեան մէջ եպիսկոպոսներէն և մետրապոլիտներէն ընդարձակագոյն իրաւասութիւն գործածել, և յաւանդութենէ և ի սովորութենէ ստացեալ իրաւամբ կաթողիկոսութեան վերաբերեալ պաշտօնները վարելու թոյլտուութեամբ:

թիւն վայելել: Եթէ երբէք Աղթամարայ և Սոյ կաթողիկոսներէն ոմանք հաստատեալ պայմանաց և կարգադրութեանց անսաստեցին, իրենց գործը կըմնայ անձնական գործ. եկեղեցական և իրաւասական կանոնը անխախտաւ կըմնայ նաև ոմանց զանցառութեան մէջ:

Այսօր ազգին մէջ չկայ այնպիսի տիրող մի կարծիք որ Սոյ և Աղթամարայ աթոռներուն բնաջինջ լինելը պաշտպանէ, մեք ալ զայդ պիտի չթելադրեմք զի այն աթոռոյ, պահպանութիւնը ոչ թէ կըլինասէ այլ մանաւանդ կրնայ իսկ բարձրացնել Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ նուիրապետութիւնը:

Հայաստանեայց կաթողիկոսական աթոռն ինքնագլուխ և ազատ մեծ պատրիարքութիւն է. իւր նուիրապետութիւնը կըհասնի եկեղեցական դասակարգութեան գագաթնակէտին, և իրաց պահանջողութիւնը կը հարկադրէ որ աստիճանք բարձրագոյնէն սկսելով կարգ ըստ կարգէ իջնեն, և կարգաւ իջնեն առանց ոստոստելու: Առաջին աստիճանէ պէտք է իջնենք երկրորդը, որ է եքսարքոսի կամ պրիմասի կամ փոքր պատրիարքի կամ մանաւոր կաթողիկոսի աստիճանը: Հայաստանեայց եկեղեցին ունէր այս աստիճանէն Վրաց և Աղուանից կաթողիկոսութիւնը: Վրաց կաթողիկոսութիւնը Հայոց աթոռէն ընդվզելով սիրեց Վոստանդնուպօլսոյ աթոռոյն հպատակել, և Ռուսական տիրապետութեան առթիւ ալ Վոստանդնուպօլսոյ աթոռոյն հպատակութենէն ելնելով՝ Ռուսաց պատրիարքութեան փոխանակող Ռուսաց Սրբազան Սիւնհոգին հպատակութեան անցաւ: Իսկ Աղուանից կաթողիկոսութեան վերջին հետքերը կընշմարուէին Արցախոյ մէջ, սակայն Աղուանից ազգութեան և Արցախոյ իշխանութեան դադարմամբ բնական կերպով դադարեցաւ և Աղուանից կաթողիկոսութիւնը, և եղև պարզապէս առաջնորդութիւն մը ի Ղարաբաղ: Այս կերպով Հայաստանեայց եկեղեցւոյ նուիրապետութիւնը կորսնցուց երկրորդ աստիճանէ ելող եկեղեցական իշխանաւորները, միթէ օգտակար չէ՞ որ անոնք փոխանակուին ուրիշ համապատիւ աստիճանաւորաց հետ: Ժամանակաց բերումը որ զոմանս դադարեցուց, զայլս անոնց տեղ պատրաստեց:

Ուրիշ պարագայ մըն ալ յիշեցնեմք:

Քանիցս ըսինք թէ հնաւանդ օրինօք Հայաստանեայց աթո-

ուոյն բուն սահմանը կը տարածուէր Հայոց Մեծայ տասն ու
 հինգ նահանգներուն և Աովկասային յարակից երկիրներուն
 վրայ: Ըստ այսմ Միջագետք, Փոքր - Հայք, Փոքր Ասիա, Ասորիք,
 Նգիպտոս, Թրակիա և այլն արտաքոյ էին Հայոց աթոռոյն իրա-
 ւասութենէն, և կը պատկանէին ուրիշ պատրիարքական մեծ
 աթոռոց: Ժամանակն որ նորութիւններ կստեղծէ շարունակ,
 այնպէս կարգադրեց որ Հայերը բազմաթիւ և բազմախումբ
 դիմեցին ի գաղթականութիւն, ուր թէպէտև շատեր խառ-
 նուեցան, սպառեցան, և եկեղեցւոյ և ազգութեան համար
 կորսուեցան, սակայն տակաւին Հայոց նշանաւոր բազմութիւն
 մը կայ ուրիշ պատրիարքութեանց սահմաններուն մէջ: Հա-
 յաստանեայց Ս. եկեղեցին և մեծ աթոռը գեղեցիկ խորհրդով
 մը մետրապոլիտէ գերագոյն մասնաւոր աթոռներ հաստատած
 ունի արդէն օտար սահմաններուն մէջ: Նթէ այդ աթոռնե-
 րուն իրաւասութիւնը և արտօնութիւնը և աւագութիւնը և
 իշխանութիւնը ճշգուին կանոնաւորապէս, պիտի գտնեմք
 թէ կը պատասխանեն միւս պատրիարքութեանց սահմաննե-
 րուն, և հետեւաբար պիտի ունենամք Հայոց փոքր պատրի-
 արքներ կամ մասնաւոր կաթողիկոսներ օտար պատրիարքու-
 թեանց իւրաքանչիւրին համապատասխանող: Աւելի բացայայտ
 կերպով միտուընիս յայտարարելու համար կըսեմք թէ մեք
 այժմեան դրութիւնը իմաստասիրելով կը գտնեմք, թէ Հայոց
 աթոռն երկրորդ աստիճանի իշխանաւորներ հաստատած ունի
 իւր հաւատացելոց համար որ ուրիշ պատրիարքութեանց մէջ
 գաղթած են, և թէ այդ դրութիւնը պէտք է պաշտօնական
 և հաստատուն ձևի վերածել, հարկաւ թերին լրացնելով և
 անորոշը ճշգրտելով: Սիս Անտիոքայ պատրիարքութեան սահմա-
 նաց մէջ է և իւր իրաւասութեան սահմաններն ալ քիչ աւելի
 քիչ պակաս կը պատասխանեն Անտիոքայ պատրիարքութեան
 նահանգներուն: Առստանդնուպոլսոյ պատրիարքութեան կեդ-
 րոնին մէջ ալ հայ պատրիարք մը կայ, և սա կիշխէ Առստանդ-
 նուպոլսոյ պատրիարքութեան նահանգներուն և աւելի ալ,
 ի շնորհս քաղաքական տարբերութեանց, որ կը տիրեն Մեծ
 Հայոց նահանգներուն վրայ: Երուսաղեմայ պատրիարքական
 աթոռը ի սկզբանէ հետէ կիշխէր և կիշխէ Հայոց՝ որ կը
 գտնուին Երուսաղեմայ և Աղեքսանդրիոյ պատրիարքութեանց

սահմաններուն մէջ: Իսկ Աղթամարայ կաթողիկոսը առ այժմ նոյն ինքն Մեծ Հայոց նահանգներէն Վասպուրականի մի մասը և Կորդուաց և Մոկաց նահանգները ունի, եթէ իր ունեցածը յարգուի կամ ոչ, ըստ մեզ յարմարագոյն կը լինի նկատել զնա իբրեւ իշխող Հայոց այն երկիրներու՝ որք Պարսից կամ Քաղզէացւոց պատրիարքութեան սահմանին մէջ կը գտնուին:

Մեր նուիրապետութեան երկրորդ աստիճանը կը կազմեն յայնժամ չորս եկեղեցական իշխանաւորք՝ զորս յիշեցինք, Սոյ կաթողիկոսը Անտիոքայ պատրիարքութեան սահմանաց վրայ, Կոստանդնուպօլսոյ պատրիարքը՝ Կոստանդնուպօլսոյ պատրիարքութեան սահմանաց վրայ, Երուսաղեմայ պատրիարքը՝ Երուսաղեմայ և Աղեքսանդրիոյ պատրիարքութեանց սահմանաց վրայ, Աղթամարայ կաթողիկոսը՝ Քաղզէացւոց պատրիարքութեան սահմանաց վրայ: Այդ սահմանները այժմ ճիշտ այսպէս չեն, թէպէտ առաջին երեքը մերձաւորաբար նման են, ճշգիլը ժամանակին գործ է, մանաւանդ որ խնդրոյն մի մասը մեր կամքէն անկախօրէն քաղաքական իշխանութեանց հետ կապուած է. զի այս իշխանութեան շնորհիւ է որ Կոստանդնուպօլսոյ պատրիարքն իշխանութիւն կը վարէ ևս Բարձր Հայոց, Զորրորդ Հայոց կամ Յոփաց, Տուրուբերանի և Աղձնեաց նահանգներուն և ուրիշ նահանգներու մասերուն: Իսկ Հռովմայ պատրիարքութեան սահմանք և բոլոր տար աշխարհք որ չեն ուրիշ մի պատրիարքութեան սահմանին մէջ, պէտք է ուղղակի կապ ունենան Ս. Էջմիածնի Մայր աթոռոյն հետ: Երկրորդ աստիճանէ եզոյ այս չորս եկեղեցական իշխանաւորներէն երկուքը կաթողիկոս և երկուքը պատրիարք անուն կրելնին սովորութեան թողլու է, զի երկու անունները ըստ ինքեան տարբերութիւն չունին: Կաթողիկոս կոչուողները յատուկ օծում կրնգունին և եպիսկոպոս ձեռնադրելու և միւռոն օրհնելու ալ իրաւունք կը պահեն, և քանի որ այդ պարագայները սովորութենէ կախում ունին, հնար է սովորութեան պատկառ կալ, մինչև ուր և մինչև երբ որ սովորութիւնը յարգել օգտակար մանաւանդ թէ կարեւոր դատուի:

ԺԲ.

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍՔ ԵՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՔ՝

Նուիրապետութեան գասակարգութեան երրորդ աստիճանն, ինչպէս սկիզբը ըսինք, կը պատկանի մետրապոլիտ արքեպիսկոպոսաց: Այդ աստիճանը առ այժմ կը պահեմք մեր եպիսկոպոսներու մէջ նախապատիւները որոշելու: Եջմիածնայ աթոռը կը շնորհէ զայն երբեմն եպիսկոպոսաց ոմանց ի պարզ տատիւ, և Թուրքիոյ եպիսկոպոսներէն շատեր որք հինէն մեծ ճանչցուած վիճակ մը ունին, արքեպիսկոպոս կը կոչուին: Լաւագոյն կը դատեմք որ թէ ի լրումն նուիրապետական աստիճանաց և թէ ի դիւրութիւն հովուական պաշտամանց, բոլոր իսկ վիճակներն նախանգական դրութեամբ միանան, և իւրաքանչիւր նախանգի գլխաւոր եպիսկոպոսը կրէ արքեպիսկոպոսի այսինքն մետրապոլիտի անունը, և վարէ մետրապոլիտական պաշտօնը, հսկելով հասարակ թեմակալ եպիսկոպոսաց ընթացքին և միայնելով անոնց գործունէութիւնը և անոնց հետ ի միասին խորհրդակցութեան ժողով կազմելով ի հարկին: Ռուսիոյ վիճակաց մէջ առաջնորդի և յաջորդի անունները իսկապէս մետրապոլիտի և եպիսկոպոսի յարաբերութիւնները և դրութիւնը կը շօշափեն. կարծես թէ հին դրութիւնը նոր անուններ ունեցեր է միայն, և կարծեմք թէ դժուարութիւն պէտք չէ զարթուցանէ հին դրութեան հետ հին անուններն ալ պահպանելը:

Թուրքիոյ մէջ ալ կան տեղ տեղ փոխ առաջնորդք՝ որք առաջնորդաց ներքեւ փոքր վիճակները կառավարելու պաշտօն ունին, ասոնց բրածն ալ հնոյն հեռեւորութիւն է, և ոչ ոք չէ կարող անիրաւ գտնել, եթէ հին սովորութեան հետ հին անունն ալ վերականգնանայ: Մետրապոլիտ արքեպիսկոպոսունք պէտք է գտնուին թէ ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան ուղղակի հպատակութեան ներքեւ և թէ վերոյիշեալ չորս աթոռաց, այսինքն մասնաւոր կաթողիկոսաց և փոքր պատրիարքաց հպատակութեան ներքեւ, ուր որ նախանգաց կազմութեան ձեւը և հայաբնակութեան թիւը պահանջէ անոր գործադրութիւնը: Մեր չեմք ուզեր անուն և թիւ և տեղ որոշել, զի իւրաքանչիւր անուն բաւական ընդարձակ վիճարանութեան և

բացատրութեան կրտսրտաւորէ զմեզ, զոր գործոյս բնութիւնը չտանիր, սակայն կարծեմք թէ գոնէ 20 կամ 24 հատ պէտք է լինին Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ մետրապօլիտ արքեպիսկոպոսներն:

Զորօրինակ Մայր Աթոռոյ պատիւն ու ծառայութիւնը, նմանապէս երկրորդական աթոռոց ալ պատիւն կը պահանջեն որ թեմակալ չլինելով եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն ունեցող եկեղեցականներ գոնուին մեծ կաթողիկոսին և մասնաւոր կաթողիկոսաց և փոքր պատրիարքաց օգնական իբր գրան եպիսկոպոսունք: Նոյնպէս պատշաճ կը կարծեմք որ Մայր Աթոռոյն ծառայող և վիճակաւոր չեղող եպիսկոպոսներէն ոմանք արքեպիսկոպոսական պատուեալ աստիճան ունենան և Մայր Աթոռոյն նշանաւորագոյն պաշտօններուն կոչուին իբր անմիջական և երիցագոյն գործակիցք Մայր Աթոռոյն ի կառավարութիւն ընդհանուր եկեղեցւոյն Հայաստանեայց:

Եպիսկոպոսական աստիճանը, որ է հովուութիւն և տեսչութիւն, հաւասար կերպով կը պահուի բոլոր եկեղեցեաց մէջ և կը պահուի նաև Հայաստանեայցս եկեղեցւոյն մէջ, այս տարբերութեամբ միայն որ երբ ուրիշ եկեղեցիք թեմակալ կամ վիճակաւոր եկեղեցականը նսովին իսկ եպիսկոպոս կը ճանաչեն և եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան կը կոչեն, մեք սովորեմք ձեռնադրութիւնը պաշտօնէն զատել, և պարզ վարդապետաց եպիսկոպոսական պաշտօն յանձնել առանց ձեռնադրութեան, և այդ դրութեան յատուկ անուն մըն ալ չինուած կայ որ է առաջնորդ անունը, բայց հին եկեղեցւոյն սովորութիւնն ու յիշատակները չեն արգարացներ այդ ոճը: Միջին դարերու ստիպեցուցիչ ձախող արկածք ստեղծեցին զայդ, և կարծես թէ այդ բանին ոյժ մը աւելցուցած են Թուրքիոյ մէջ առաջնորդաց քաղաքական արտօնութիւններով ճոխացած լինելը, և հոգեւորէն զատ արտաքին գործոց ալ միջամտելը, և սահմանադրական վարչութեան նախագահելը, և այդ պատճառներով գրեթէ շարժական դիրք մը ունեցած լինելը: Առաջնորդաց շարժական և յար փոփոխական չըսեմք տատանեալ դիրքը և անտի քմահաճ ընթացից առիթ տրուիլը ծանր մեղադրանքներ և դանդաւորներ կը յարուցանեն առաջնորդութիւն վարող վարդապետներու չ'րայ, և ծանր և

անհաճոյ հրապարակական տկնարկներ կը լինին անոնց դէմ։
 Կը կարծեմք որ եթէ այդ մասին նախնական ոճոյն և սովորու-
 թեան դառնամք, և ամեն հովուութեան կամ հոգեւոր տես-
 չութեան, այսինքն եպիսկոպոսական պաշտաման կոչուած ե-
 կեղեցականք պաշտաման հետ ձեռնադրութիւն ընդունին,
 աւելի ազդեցիկ և աւելի արգասաւոր պիտի լինին իրենց
 պաշտօնավարութեան մէջ։ Նւս և ուրիշ եկեղեցեաց եպիսկո-
 պոսաց քով ստորնագոյն դիրք մը ունենալէ զերծանելով,
 աւելի ևս պիտի փառաւորեն իրենց եկեղեցին և իրենց պաշ-
 տօնը, իրենց աստիճանը և իրենց ժողովուրդը։ Առաջնորդ-
 վարդապետներ կամ առանց ձեռնադրութեան եպիսկոպոս-
 ներ ունենալու ոճը յետին ժամանակաց մէջ ստեղծուած է,
 և ոչինչ կստիպէ զմեզ պահել ոճ մը որ կը յիշեցնէ մեզ մեր
 ձախող օրերը։ Քանի որ քաղաքական արտօնութիւնք և լա-
 ւագոյն ժամանակք դիւրութիւն կընծայեն մեզ ի լաւէն ի լա-
 ւագոյն դիմել և ձախող ժամանակաց ժանգը թօթափել և
 նախկին փառօք նորափետուր զարդարիլ, ինչո՞ւ օգուտ չքա-
 ղել և ազդուագոյն հովուութեամբ ազդուագոյն ևս չը-
 պաշտպանել մեր ժողովուրդը։ Մանաւանդ Թուրքիոյ մէջ շատ
 զգալի է այն ձախող դիրքը, որ սովորական է մեր ժողովրդեան
 գլուխներուն, երբ ուրիշ ազգէ և ուրիշ դաւանութենէ ժո-
 ղովրդեան գլուխներու հետ բազմատութեան մէջ կը գտնուին
 ժողովներու և արտաքին գործերու մէջ, և մինչ Յոյն և Հռով-
 մէական և Ասորի առաջնորդք ամեն տեղ ձեռնադրեալ եպիս-
 կոպոսներ են, մերքն պարզ վարդապետութեամբ ստորնագոյն
 կը մնան և նուազ քան զնոսա պատիւ և ազդեցութիւն կու-
 նենան։ Իսկ առանց ձեռնադրութեան առաջնորդաց դիւրաւ
 փոփոխուելուն պարագայն չեմք կարծեր թէ եկեղեցւոյ և ժո-
 ղովրդեան դիւրութիւն մը ընծայէ, մանաւանդ թէ մէկ կող-
 մէն առաջնորդը նուազ փութաջան կընէ անհաստատութեան
 երկիւղիւ, և միւս կողմանէ ժողովուրդը աւելի խրոխտ և
 նուազ հնազանդ կընէ մերժելու ականակալութեամբ։ Այս չափա-
 ալ բաւական լինի եպիսկոպոսաց վրայ, որք են չորրորդ աստի-
 ճան ի իշխանք եկեղեցւոյ։

Եկեղեցական յիշատակաց մէջ կը յիշուին և քորեպիսկո-
 պոսք, անուն մը որ այժմ բոլորովին գործածութենէ ինկած

է, սակայն պաշտօնը խափանուած չէ: Ռուսիոյ մէջ քարեկար-
գիչ անուանեալ եկեղեցականք կամ մասնաւոր հոգեւոր կա-
ռավարութեանց գլուխք, և Թուրքիոյ մէջ առաջնորդական
փոխանորդք և քարոզիչք և տեղական հովիւք գործով և պաշ-
տօնով քորեպիսկոպոսներէ չեն տարբերիր: Ըսինք թէ եպիս-
կոպոսը վիճակի մը գլուխ է, և վիճակ է քաղաք մը իւր շրջ-
ջակայ գիւղերով: Եպիսկոպոսն պարտաւորեալ լինելով քա-
ղաքին մէջ մնալ և միայն մերթ ընդ մերթ կարող լինելով այ-
ցելել գիւղօրէից, պէտք ունի փոխանորդներ պահել, որք
գլխաւոր գիւղերու կամ աւաններու կամ գիւղօրէից խում-
բերու կամ շրջանակներու մէջ ըստ բերմանց քաղաքական և
աշխարհագրական բաժանմանց եպիսկոպոսին կողմանէ վարեն
հսկողութեան պաշտօն մը, այնչափ իրաւասութեամբ և պաշ-
տօնով, որչափ եպիսկոպոսին կամքն ուղէ յանձնել անոնց:
Քորեպիսկոպոսութիւնը պարզապէս պաշտօն մը լինելով քա-
հանայութենէ զատ աստիճան չունի, և միայն երբեմն պատա-
հարար հանդիպած է որ եպիսկոպոսութեան ձեռնադրութիւն
ունենան, տուեալ կամ ի պատիւ անձին կամ ի պատճառս
ծանրակշռութեան վիճակաբաժնին: Նմանապէս սովորական
չեմք կարծեր որ այդ պաշտօնը վարդապետաց տրուած լինի,
թէպէտ շատ յարմար կը դատիմք այդ պաշտաման վարդապե-
տաց յանձնուիլը: Ընդհանրապէս քահանայից մէջէն արժա-
նաւորագոյնք այդ պաշտօնի կոչուած են, և այժմ ալ Ռուսիոյ
քարեկարգիչք և Թուրքիոյ փոխանորդք սովորաբար քահա-
նայներէն են: Քանի որ այժմեան դրութեան վրայ մեծ փոփո-
խութիւն չլինիր, և քանի որ ուրիշ զգուարութիւն մը
չտեսնուիր, ըստ մեզ ցանկալի է հին ոճոյն և հին անուան
պահպանութիւնը:

(Շարունակելէ)

Մաղաքիա Եպիսկոպոս: